

Sz. Márton Ibolya

Szülőföld és szellemiség

ALESSANDRIA

Ezt írja Eco 1967-ben a *L'Espresso* hasábjain:

„szkepticizmusomat, az elvont Értékekkel szembeni érdektelenségemet, a Noumenon iránti bizalmatlanságomat nem kulturális fejlődés vagy ideológiai döntés alapozta meg, hanem pusztán az a tény, hogy Alessandriában születtem.” (Eco 1967)¹

És tegyük hozzá, nemcsak ott született, de ott is nőtt fel, ebben a városban érett emberre, egészen az érettségiig e település lakóinak a szemléletmódja határozta meg szellemi fejlődését. Ha már maga a szerző ilyen világosan megfogalmazza származásának fontosságát, a kutatónak sem lehet kétsége felőle. Ugyanakkor ennek a beismerésnek köszönhetően nyilvánvalóvá válik, hogy aki Umberto Eco munkáival foglalkozik, annak elengedhetetlenül foglalkoznia kell azzal is, amit az alessandriai származás eredményez. Ennek fontossága már abból kifolyólag is kétségtelen, hogy e látszólag szürke kisváros Ecónak nemcsak a gondolkodásmódját, erkölcsét, ízlésvilágát befolyásolta döntően, hanem szépíróként a narratívájára is erős hatást gyakorolt. Ez a *Baudolino* című regényben teljesen egyértelmű, és a korábbi regényekben is találunk olyan elemeket, amelyek jelzik az olvasó számára, hogy a piemonti régió délkeleti csücske és az ottani emberek kiemelt fontosságúak ezekben a szövegekben.

A már említett cikken kívül van egy másik írása is Ecónak, amelyben kifejti, és történetekkel ábrázolja, hogy mit jelent számára alessandriainak lenni. Ez negyed századdal későbbi írása, amelybe részben a korábbit is beépíti. Magyarul is olvasható, címe: *Szent Baudolino csodája* (Eco 1994, 235–248). Szent Baudolino az Alessandriához közeli, egykori római kori településen, Villa del Forón élt az alessandriai emberek kollektív ismerete szerint, és a város védőszentjeként tisztelik, így fohászkodva hozzá: „ó, Szent Baudolino / oltalmazd meg / egyházmegyénket / s a híveket!” (uo. 247). Eco elmesél róla egy történetet, amelyet Paulus Diaconusnál olvashatunk, és amelyből kiderül, hogy Szent Baudolino azt a csodát vitte végbe, hogy meggyőzött egy hiszékeny longobárdot arról, hogy „túl sok csodát a valóságos életben nemigen lehet művelni [...] a csoda, az bizony ritka jószág” (uo.). A védőszent tanítása egyben a városka lakóinak legfőbb tulajdonsága – derül ki Eco mindkét említett írásából –, alapját képezi a többi jellemvonásnak is. Az, hogy az alessandriai ember a csodák várása helyett el tudja fogadni a szükségszerűséget, azt is jelenti egyben, hogy nem bízik a nagyotmondókban, az illúziókkal kecsegtetőkben, a titkok feltárását ígérgetőkben, nem esik túlzásokba, hanem két lábbal jár a földön, és saját erejéből, józan eszével próbálja

¹ A cikk Fausto Bima *Storia degli alessandrini* című kötetének recenziója.

meg a helyzetekből a legjobbat kihozni. Ahogy a város megmentője, Gagliaudo tette 1174-ben, amikor a hatalmas Barbarossa Frigyes csapataitól egyetlen tehénnel védte meg a várost.

A nevek: Baudolino, Gagliaudo visszaköszönnek a 2000-ben megjelentetett regényben is, és a szereplők, akik e neveket viselik, alapvetően azokkal a tulajdonságokkal bírnak, amelyeket a történelmi emlékezet megőrzött. Ecónak azonban az a kevés éppen elegendő ahhoz, hogy olyan nagyregényt építsen rá, amelynek minden fejezete sikeresen érzékelteti azt, amit 1992-ben is, és előtte, a fentebb idézett recenzióban is megvallott: „Ha tudnák, micsoda büszkeség rádöbbenni, hogy egy ilyen nagyotmondás és mítoszok, küldetések és igazságok nélküli város fia lehet az ember!” (Uo. 246.)

A VÉDŐSZENT ÉS A REGÉNYHŐS

Paulus Diaconus írásának tanúsága szerint a Baudolino nevű, szent életű ember Liutprand idején élt a Foro nevű helyen. Történelmi ismereteink alapján tudjuk, hogy Liutprand a longobárdok királya volt, aki 712-től 744-ig uralkodott. Ha tehát hihetünk Paulus Diaconus *Historia Longobardorum*ának, amelyet írója 787 után, vagyis mintegy fél évszázaddal Liutprand uralkodása után fejezett be, akkor a szent a VIII. század első felében élt és vitt véghez csodákat.

Alessandriától néhány kilométerre van Villa del Foro, ahol a római korban a Via Fulvia mentén a hajdani Forum Fulvii volt – a régészeti ásatások eredményei szerint – a Krisztus előtti II. századtól. Jól működő iparának és a hajózható Tanaro folyónak köszönhetően egykor virágzó település volt, de később a Tanaro és a Belbo folyó gyakori áradása, a környék erősen mocsaras jellege hanyatlását okozták. Paulus Diaconus szerint ezen a helyen élt a próféta.

Eco negyedik regényének olvasásához nem szükséges ismernünk olyan adatokat, amelyeket egy híres ember történelmi munkája, illetve régészeti ásatások igazolnak. Alessandria megye lakóin kívül kevesen vannak, akik már azelőtt is hallottak vagy olvastak e dolgokról, mielőtt Eco regényben dolgozta fel. Nem feltételei a befogadásnak ezek az ismeretek, de színesítik a látómezőnket. Szórakoztatóbbá teszik az olvasást, kifinomultabbá a műélvezetet, hiszen az imént bemutatott történelmi tények és Eco korábbi írásainak fényében a negyedik regény főhőséről már azelőtt sokat tudunk, vagy legalábbis joggal feltételezünk, mielőtt egyetlen sorát is olvastuk volna a könyvnek, elég a címmel szembesülnünk: Baudolino.

Eco Baudolinója – a továbbiakban mindig a regényhősről lesz szó, ha a „szent” jelző nélkül, és a VIII. századi prófétáról, ha a jelzővel együtt szerepel a név – bizonyos vonásaival olyan benyomást kelt, hogy ő maga az ugyanilyen nevű szent, más jellemzői azonban azt támasztják alá, hogy különböző személyekről van szó. Végleges és egyértelmű választ nem kap az olvasó, ha azt kérdezi, hogy a szöveg mit vár tőle: azonosnak higgye őket vagy sem. A szerző nem állítja nyíltan, hogy az ő szövegvilágában szereplő Baudolino azonos lenne az alessandriai védőszenttel, de sok olyan jelzést hagy, amely arra a következtetésre vezet az olvasót, hogy így lehet.

A védőszent és a regényhős azonosságának látszatát kelti mindenekeelőtt az a szerep, amelyet főhősünk Alessandria város születésének, megvédésének és végül elismertetésének történetében játszik. A regény negyven fejezetéből három hirdeti a címében, hogy Baudolino milyen fontos szereplője az újonnan létesült városnak. Alessandria

születésének a tizenharmadik fejezetben lehetünk Baudolinóval együtt tanúi; a következő fejezetben hősünk megmenti városát az apja tehenével, és a tizenkilencedik fejezetben névváltoztatással ismerteti el a város létét.

Mielőtt minderről bővebben szót ejtenénk, hagyjuk magunkat elcsábítani egy rövid kitérőre. Anélkül, hogy a szerző (empirikus- és mintaszerző) kilétének Eco által gyakran tárgyalt problémakörébe belemélyednénk, óvatosan és egyszerűen szerzőnek nevezzük, aki itt kikacsint az olvasóra. Eco több írásában és több műfajban is foglalkozott már az ezoterikus interpretációkkal, és világosan kifejtette racionalista álláspontját, meggyőzően *leleplezte* a hamis összefüggéseket, csalóka kapcsolatokat, amelyek az ilyen jellegű értelmezések alapját képezik. Figyelmeztetett arra, hogy:

„[...]az egészséges interpretáció és a paranoiás interpretáció között az a különbség, hogy elismerjük-e a kapcsolat csekély voltát, vagy éppen ellenkezőleg, ebből a csekélységből a lehető legtöbbször következtetünk.” (POZZATO 1989, 11–12.)²

De ő maga volt az is, aki ugyanebben a szövegben így tört borsot az ezoterikus tanok híveinek orra alá:

„MEGJEGYZÉS – E könyvnek a címe, *L'idea deforme* [A torz gondolat] a *Fedeli d'Amore* [a Szeretet Hívei] anagrammája (szerzője Stefano Bartezzaghi). Bízom benne, hogy a gyanakvó olvasók nem vonnak le ezoterikus következtetéseket abból a tényből, hogy hét női szerzője van a kötetnek. Plusz két férfi szerzője, egy az elején, egy a végén, ez már kilenc. Előszó, vizsgálat és függelék együtt: 3.” (Uo. 37.)

A racionális szellem elutasítja a gyanakvó olvasatokat, a játékos szellem incselkedik azokkal, akik hajlanak az ilyenekre.³ Három fejezet jelzi a címében Baudolinónak és városának kapcsolatát. A hármas szám a számmisztika egyik legkitüntetettebb száma, jelképes jelentéssel telis-tele zsúfolva. Nem lehet véletlen, hogy éppen ennyi fejezetet szánt az író a szülővárosának – véli az olvasó, és jól teszi, ha nem kapja be a csalit, és nem von le további, immár túlzott következtetéseket. Az olaszok számára a tizenhármas szerencsés szám. Már csak azért is az, mert a „fare un tredici” annyit tesz, hogy valaki telitalálatos szelvényt töltött ki, amikor az olasz nemzeti sport, a futballmérkőzések eredményeit tippelte a totón. A tizenhármas az olasz köznapi életben telitalálatot jelent, Baudolino a tizenharmadik fejezetben látja megszületni Alessandriát („Baudolino új város születésének lesz tanúja”), és akkor még nem említettük a szám szimbolikus jelentéseinek lehetőségeit. Ezt a mézesmadzagot is elhúzza a szerző azok orra előtt, akik hajlamosak mindenben a számmisztika rejtélyeit kutatni. Nyit egy tág kaput, amelyen besétálhatnak a mindenütt titkokat sejtők, hogy megmagyarázzák, milyen világrengető következtetések vonhatók le egy fejezet számának és címének összefüggéséből, és hagyja, hadd keressék az elrejtettnek vélt misztikus üzenetet. Közben cinkosan kacsint mindazokra, akik észreveszik, hogy csapdát helyezett el a hiszékenyeknek.

A tizenharmadik fejezetben, amelyben egymást érik az olyan jelenetek, amelyekkel a szerző az alessandriai embereket jellemzi, arról olvashatunk, hogyan lesz Baudolino

² Az ezoterikus interpretációkkal, illetve egyszerűen a félreértelmezésekkel a Lector in fabula óta Eco-nak minden interpretációelmélettel foglalkozó művében találkozunk, lásd *I limiti dell'interpretazione, Interpretazione e sovrainterpretazione*, magyarul: *Hat séta a fikció erdejében*.

³ Gondoljunk csak előző két regényére, *A Foucault-ingára* és *A tegnapi szigetére*.

szemtanúja saját városa születésének. Ebben a szövegrészben a főhős hazatérésének bemutatásakor olyan atmoszférát teremt az író, amely az olvasóban felidézi Isten megtestesülésének pillanatait: a Megváltó érkezésének körülményei közepette ismeri meg Baudolino (és a könyv olvasója) az új várost, a Civitas Novát. Több, Jézus születésének történetéből kölcsönzött „kellékekkel” dúsítva erősíti ezt a benyomást a szöveg: hősünk *szentestén* érkezik az *éppen megszülető* városba, amelyben a megtalált régi barátok egyikével az épülő házak között, a készülőben levő utcákon sétálva három, számaron érkező kereskedőben mintha a *Háromkirályokat* látná. A közeli dombokon, a folyón túl pedig mintha *juhnyájak* közelednének, és képzelete máris betlehemi színtérré alakítja a hóesésben éppen csak kirajzolódó látványt:

„Lehullottak az első hópelyhek, felfehérlettek a kipróbálatlan házfödelek, senki sem tudta még, bírják-e majd a terhet. Baudolinónak eszébe juthatott, mit is talált ő ki Milánó bevételekor, mert ahogy három kereskedőre tévedt a pillantása – most poroszkáltak be számarháton egy boltíven át a városba –, hirtelen úgy rémlett neki, mintha a háromkirályokat látná, nyomukban drága edények és kelmék alatt roskadozó szolgahaddal. Őmögöttük, a Tanaro túlsópartján pedig mintha nyájak és síppal-dudával nyáját terelő pásztorok, és tarka csíkos, nagy turbánt viselő mórók hajtotta, keleties tevekaravánok ereszkedtek volna lefelé a már ezüstösen derengő domboldalon. Odafönn itt is, ott is most lobbant utolsót egy-egy táborút a mind sűrűbben pilinkéző hóban, de az egyik hópelyhet Baudolino bizony csillagnak nézte, égi üstökös közelített az újszülött városhoz.” (Eco 2003, 168–169.)

Új városuk léte, amint barátja is magyarázza, valóban rendkívül nagy jelentőséggel bír a környékbeliek számára, ténylegesen új életet, és jobb életet jelent mindannyiuknak. A dolgozat következő fejezetében, amikor a szerző középkorról alkotott képét jobban megismerjük, a városok kialakulásának jelentőségét is tisztábban láthatjuk. Most elégedjünk meg annak megállapításával, hogy az író igen gondosan feldolgozza azokat a tényezőket, amelyek Jézus születésének történetében szerepelnek. Ezek az oldalak erősen szuggesztív jellegűek, a bibliai párhuzam hatására az olvasó – akár csak Baudolino – úgy érezheti, hogy csakugyan a megváltás pillanatai és képei.

A bibliai történet tartozékaival elérhető érzelmi hatást és jelképes jelentést a város születésének történetén kívül – közvetlenül utána – még egy vonatkozásban felhasználja a szerző. Miután bevallotta, hogy a császárnak dolgozik, Baudolino már nem maradhat az éppen a császár bosszantására épülő városban, azonkívül még az anyjával sem találkozott, elindul hát a városból a saját egykori otthonába. Késő este van, fehér a föld és fehér az ég, térdig ér a hó, a táj képe megváltozott, sok fát kivágtak az építkezésekhez, Baudolino nem ismeri ki magát ott, ahol gyermekkorában sohasem tévedt el. Most eltéved. Aztán valahol távol, a magasban egy gyöngye fényt lát, azt követve éppen hazaér. A vezércsillagról kiderül, hogy egy dombon álló akolból kiszűrődő fény. Megérkezve, Baudolino egy hús-vér születésnek is tanúja lesz: az édesanyja éppen akkor segít a világra egy kisbárányt. A bárány megszületik, Baudolino hazaérkezik. Az anyjával találkozva úgy érzi, angyalok énekét hallja. A bibliai párhuzam gyors egymásutánban másodszor is érvényesül, az olvasó kétszeresen is megtapasztalja, amint megváltó születik. Örömujjongva kiálthatna fel: halleluja, ámen!

Csak hogy a szerző ezt a sok, az ünnepélyes légkört hatásosan megteremtő elemet összedolgozza az emberi, a földre visszarángató, kijózanító humorral, valamint a fenn-

költ hatást szintén romba döntő szkepticizmussal. Az emelkedett hangulatot bohókás-sá teszi, párosítja a magasztost a tréfással, váltogatja a meggyőző sorokat a kétkedőkkel, és így fest érzékletes és szeretetelli képet városáról és az alessandriai emberekről. Néhány évvel korábban ezt írta a *Minimálnapló*ban:

„Roppant hazafias szellemben fohászoktam neki az emlékezésnek, tudom; ennél – hogy is mondjam csak – monumentálisabb tálalást már el sem tudok képzelni. Pedig úgy vélem, hogy egy ilyen, Alessandriához foghatóan »lapos« város leírásakor éppenséggel téves a monumentális megközelítés [...]” (Eco 1994, 237–238.)

A monumentalitást a regény szóban forgó oldalain is megtaláljuk, és a sorok azt is közvetítik, amit a fenti idézet jelez: az író tudatában van annak, hogy túl nagy a lendülete, és csökkenti is azt. Jelzi, hogy Baudolino szentestén közeledik a gyermekkori tájakhoz, és ezzel a közléssel előkészíti az ünnepélyes hangulatú találkozást, de aztán azt is tudatja, hogy főszereplője az utazás során nem tartotta pontosan számon a napokat, így nem tud arról, hogy milyen napon érkezik: „Karácsonyeste volt, de Baudolino nem tudott róla [...]”. A mondat első fele egy himnusz nyitánya lehetne, aztán mintha megszólalna a figyelmeztetés: „Ne túlozzunk” (Eco 2003, 242), és a második fele viszaránt a közönséges, nehézséggel teli, hétköznapi létbe: „de Baudolino nem tudott róla, mert útközben felhagyott a napok számolásával. Vacogott a foga a hidegtől, az öszvér is fázósan rakosgatta a lábát” (uo. 156).

Később alighogy beszédbe próbál elegyedni Baudolino valakivel, majdnem verekedéssé fajul a szóváltás. Amikor az apja meghallja, hogy kinek mondja magát, az első dolga nem az, amit az olvasó nagy valószínűséggel elvárna, hogy örömét fejezze ki a rég nem látott fiú hazatérése miatt, hanem alaposan leteremti, amiért nem adott magáról hírt. Vita tárgyává válik, hogy az eltelt idő tizenhárom év volt-e, ahogy Baudolino állítja, avagy harminc, ahogy az apja érzi, és az éppen megszólaló mindig azt a változatot választja, amelyik jobban megfelel a pillanatnyi érdekeinek. Újabb remek lehetőség a számok kedvelőinek: Baudolino az első fejezetben hagyja el a szülői otthont és a tizenharmadikban tér haza, miután tizenhárom évet volt távol. A regényszerkezet szempontjából nem hagyható figyelmen kívül ez az egybeesés, de ha ennél messze-menőbb következtetésekbe bonyolódnánk az egyes, tizenhármassal, illetve harminccsal számok ürügyén, akkor azt tennénk, amire a gyanakvó olvasókkal szemben kíméletlen szerző lehetőséget ad: ecói terminussal túlértelmeznénk a szöveget.

Kezdetben a fiú és anya találkozásának leírása – a bárány születése után – inkább megfelel az olvasói elvárásoknak, mint korábban az apa és a fiú egymásra találásának körülményei, hiszen az anya könnyek között üdvözli rég elveszettnek hitt fiát, de a már ismert séma alkalmazása itt sem marad el. Egyik szavával még azt mondja az anya, hogy a váratlan, rendkívüli boldogságtól menten elalél, de a következővel már nagyon is a pillanatnyi helyzetről szól, és a legmindennapibb módon fegyelmezi, utasítja, dorgálja a fiát:

„– Uramisten – motyogta a könnyei közt –, uramisten, két kölyök egyetlen éjszaka! Az egyik világra jön, a másikat hazaeszi a fene, mintha karácsony is meg húsvét is volna egyszerre, jaj, nem bírom, mindjárt kiugrik a szívem a helyéről, elájulok; no, elég volt, hagyd abba, Baudolino, most melegítettem vizet az üstben, hogy megmossam

szegény párát, ejnye, hisz csupa vér leszel te is; hát ezt a nagyuras ruhát meg honét szedted, hallod-e, csak nem loptad valakitől, te átokfajzat, te?!” (Uo. 173–174.)

Mielőtt még túlságosan komolyra, feltűnően emelkedettre sikeredne egy jelenet, a szerző emberközeli szintre hozza azt. Eco már az említett, 1967-es cikkében kifejti, hogy nem egy tudatos ideológián alapuló, választott módszer ez, hanem egyszerű következmény: az alessandriai születés rányomta bélyegét az észjárására: „tudtam, hogy a terjengős nagyotmondás iránti mélységes érdektelenségem, a szenvedélyeségtől való idegenkedésem, a nagy küldetésekkel szemben érzett gyanakvásom a környékbeliek faji jellemzője”.⁴

„Alessandria hőseit Gagliaudónak hívják” – írja Eco 1992-ben, és elmeséli, hogy a történelmi emlékezet szerint hogyan esett meg, hogy egy egyszerű parasztember megmentette a várost egyetlen tehén segítségével Barbarossa Frigyes ostromló seregétől. Így zárja a történetet:

„Az ostrom valójában véresebb volt, szülővárosom védői állítólag derekasan állták is a sarat, de voltaképpen hősként a város emlékezete mégiscsak ezt a ravasz és szelíd parasztot tartja számon, aki hadi erényekkel ugyan nem büszkélkedhetett, de diadalra segítette az a mélységes meggyőződés, hogy mások egy kicsivel még őnála is butábbak.” (Eco 1994, 237.)

Az írói szándék úgy akarja, hogy a regényben Baudolino szerepe nélkülözhetetlen legyen ebben a megmentésben. Az ötlet ugyan Gagliaudótól származik, de Baudolino nélkül soha senki nem venné komolyan. Nincs okunk meglepődni az ő szerepén, miután korábban már megtudhattuk, hogy a regény világában Baudolino a nyugati civilizáció fél irodalmának a valós szerzője, és hogy több, jelentős korabeli esemény mögött őt találjuk szürke eminenciásként. Az a mélységes meggyőződés, amelyet Eco korábban Gagliaudo kapcsán említett, a regényben Baudolinónak is az egyik legfontosabb jellemzője. A legendákban Gagliaudót, a regényben vele együtt Baudolinót is ez a meggyőződés avatja a város hőségévé, megmentőjévé, és ily módon már másodszor látjuk Baudolinót Alessandria védelmezőjeként.

Harmadszor is városvédőként találkozunk vele a tizenkilencedik fejezetben, amikor a város elismertetése érdekében tett diplomáciai erőfeszítések kitalálójaként, főszervezőjeként és lebonyolítójaként látjuk viszont. Baudolino képviseli a császárt a város újraalapításának, névváltoztatásának ceremóniáján, és a lakosok őeléje vonulnak ki arra az időre, míg a császári emberek bemennek és *megalapítják* a várost, aztán ő jelenti be a honfitársainak a császár nagylelkű *adományát*. A fontos pozíciótól nem válik önhitté, fölényeskedővé, nem arra törekszik, hogy minél alaposabban kiélvezhesse hatalmi helyzetét, hanem sieteti a szertartást: „Siess már, Rudolf – szólott oda Baudolino a császári kamarásnak –, elég a bohóckodásból” (Eco 2003, 245). Nem is válhat elbizakodottá a földijeik között, akikre bizton számíthat, ha megittasodna saját fontosságától: „Addig hencegsz, míg a végén magad is elhiszed” (uo. 246). Nem is az az igazán részegítő ebben a helyzetben, hogy egy egész városnyi ember tesz esküt az egykori parasztyerek előtt – még ha csak a látszat kedvéért is –, hanem az, hogy a saját apja is leveszi előtte a süvegét, és ez részéről „nagyobb megalázkodásra val-

⁴In *Pochi clamori tra la Bormida e il Tanaro*.

lott, mintha Frigyesnek a talpát nyalja” (uo. 247). A jelenet fontosságát talán nem is szükséges hangsúlyoznunk: az az ember, fejezi ki tiszteletét Baudolino előtt Eco fikciójában, aki mind a mai napig hőse Alessandriának.

Ezekben a helyzetekben tehát olyan szerepben látja Baudolinót az olvasó, amely azt a benyomást kelti és erősíti, hogy ő Alessandria oltalmazó szentje, aki valamiképpen újra felbukkant a történelemben, hogy a városra nézve áldásos tevékenységét elvégezhesse. A Nikétásznak mesélő Baudolino szavait áthatja a teremtés felemelő érzése, nyomatékosítja saját fontosságát: „olyan várost adtam, amelyet többé senki sem kényszeríthetett térdre” (uo. 249).

Szintén a legendabeli szentet idézi Baudolino alakja az utolsó előtti, harminckilencedik fejezetben is, amelyben oszlopremeteként dolgozza fel saját történetének tanulságait, és amelyben ő is jövendőmondóvá válik. A szerző azt a történetet is beledolgozza ebbe a részbe, amelyet Szent Baudolino csodájaként már 1992-ben idézett Paulus Diaconustól: a sérült fiú életének csodás megmentése helyett a próféta elfogadtatja az aggódó hozzátartozókkal halálának szükségszerűségét – de a regénybeli görög nép nem látja be a csodavárás hiábavalóságát, ahogy Diaconus *Historiájában* Liutprand tette, és ez döntő következménnyel jár Baudolino további életére nézve.

A legendák Szent Baudolinóját és a regény hőseit egybemosó oldalakkal csak látványosan ellentétesek azok, amelyeken független, külön személyekként jelennek meg. A Baudolino kéziratát közlő első fejezetben többször előfordul a próféta neve. Minden alkalommal a gyerek Baudolino említi, elmeséli hogyan találkozott vele, vagy mit mondott, mire tanította őt a szent. A hozzátartozói nem veszik komolyan ezeket a meséket, az apját erősen elkeseríti a mihaszna fiú, aki „*visional ge yg arva marth Tehent sem tud meg feini*”, mi több, még az sem igaz, hogy látomásai lennének, a gyerek egyszerűen „*ludasnal es nagobb hazug ez osve hord hetet havat csak ne kellien czinalnia semmit*” (uo. 8–9). De amíg a szüleivel él, addig nincsen különösebb következménye a túl élénk fantáziálásoknak. Az életét az változtatja meg, hogy az akkor még ismeretlen német úr hitelt ad a szavainak, és ezzel mintegy kitarja a kaput Baudolino szárnyaló képzelete előtt. A gyermek Baudolino életét megváltoztató történetnek Szent Baudolino a főszereplője, és azért meséli, hogy kedvére tegyen az ismeretlennek, akiről feltételezi, hogy Frigyes császár kíséretéhez tartozik, és Terdona ostromában vesz részt. A fiú meséje szerint Szent Baudolino megjövendölte neki, hogy a császár nagy győzelmet arat – a császárnak kapóra jön ez a prófécia, és Baudolino sorsa máris megpecsétlődött. A pályafutása úgy indul el, hogy azt mondja, hogy az ő nevét viselő szent azt mondta. De magában pontosan tudja, hogy képzeletének szüleményei nem felelnek meg a valóságnak, és csodálkozva látja, hogy utóbb a valóság mégis az ő szavaihoz igazodik. A későbbiekben már nem mint a szent közvetítője beszél, hiszen már ez az első eset megmutatta neki, hogy amit mond, valósággá válik. Felismeri a saját teremtő erejét, nincs már szüksége arra, hogy egy szent szájába adja a meséjét.

A szerző olyan kitűnően mossa egybe főhőse és a próféta alakját, hogy például a könyvet recenzáló Maria Corti a regényhős tulajdonságait viszi át a legendabeli szentre, és felruhazza őt a patrónus-szerepen túl a város alapításának tisztségével is: „A főhős alakjában egy legendás személyre, Szent Baudolinóra ismerünk, aki Alessandria védelmezője és alapítója [...]” (CORTI 2000). Az alessandriai legendák szentjének és az alessandriai származású író regényhőisének ötvözésében felismerhető a szerző főhajtása szülőföldjének fiai előtt, amiért a rájuk jellemző szkepticizmussal vágthatott neki az életnek.

„Ne higgy a titokban. Ne bízz a Noumenonban. Az eszménytelenség és a szenvedélymentesség városa. [...] Az alessandriaiak soha semminemű Hősi Erényért nem lelkesedtek, még akkor sem, amikor ez utóbbi arról prédikált, hogy ki kell irtani azt, aki Más. Alessandria sosem érezte szükségét, hogy a szuronyok hegyére valamely Ige tűzessék; nem adott rádióbemondók által megszívlelendő nyelvi mintát, nem hozott létre csodás műalkotásokat, nem volt soha semmije, amit tanítani kéne másoknak, hogy büszkék lehessenek rá a fiai, akikre neki viszont soha eszében sem volt büszkének lenni.” (Eco 1994, 245–246.)

AZ ERŐSZAK ELUTASÍTÁSA

A hazuról hozott szkepticizmusban kell keresnünk a gyökerét annak is, ahogyan Eco a háborúról, fegyveres erőszakról gondolkodik. Leginkább a világ történéseit figyelemmel kíséző publicisztikájában olvashatjuk az erről szóló véleményét. A *L'Espresso*-ban vezetett rovatában általában a legégetőbb kérdésekkel, legnagyobb port keverő eseményekkel foglalkozik. Sajnálatos módon az utóbbi évtizedek számos fegyveres összecsapása adott alkalmat a reflexióra. Csak a közelmúltra visszatekintve: nem hagyta szó nélkül a Koszovó miatt folytatott háborút, megszólalt az Amerika elleni terrortámadással, a Bin Laden elleni hajszával, az Afganisztán elleni háborúval kapcsolatban, és kifejezésre juttatta erős kételyeit azzal kapcsolatban, hogy vezethet valami jóra az erőszakos fellépés. Szemmel láthatóan erősen foglalkoztatja ez a kérdés.⁵

Tömören, egy állandósult szóösszetétellel fejezi ki nézetét, és amikor ezt teszi, valamilyen módon egy apának is köze van a véleménynyilvánításhoz. Az utóbbi évtizedben született írásaiból mindjárt hármat is említhetünk példaként.

Egy 1993-as gyufalevéiben, melynek címe *Az Ellenállás nüanszai*, elmesél egy első világháborús történetet, amelyet az apjától hallott, és amelynek az apja is résztvevője volt. A történethez fűzött megjegyzései közt ezt olvassuk: „De hát a háború *ronda dolog [brutta bestia]* rombolja az erkölcsöket...” (Eco 2001, 65.)

A *tegnap szigete* című harmadik regényében Pozzi úr, Roberto apja ezt mondja, miután megmentette a fiát, és megölt egy nagyra becsült ellenfelet: „Hja, a háború, az bizony *rusnya egy fenevad [gran brutta bestia]*. Másrészt viszont jegyezd meg egy életre, fiacskám: szép dolog a szívjóság, de ha valaki agyon akar csapni, akkor biztos, hogy nem neki van igaza. De nem ám!” (Eco 1998, 52.)

A negyedik regényben a főhős „kéziratában” olvasunk Terdona elpusztításáról, amihez Baudolino ezt fűzi hozzá: „*mint Galiaudo apam mundia rusnia Fereg [gran brutta Bestia] am az haboru / heon vag ewk vag mink*” (Eco 2003, 14).⁶

Az apáknak a jelenléte ezekben a történetekben arra enged következtetni, hogy az íróban a háború gyűlölete a legszűkebb hazában, az otthonban alakult ki. Az elutasítást tovább növelte az imént bemutatott alessandriai szellemiség, amely megóvjva az e föld szülőiteit mindenféle túlzástól, így az erőszak elfogadásától és gyakorlásától is.

⁵ Lásd Eco 2000. Nagyobb része olvasható magyarul is: Eco 2001. Az első fejezet több írása, valamint az azóta publikált cikkek a *L'Espresso* különböző számaiban vagy összegyűjtve az interneten, a folyóirat web-oldalán: www.espressonline.it.

⁶ Láthatjuk, hogy Ecónak ugyanarra a szóösszetételére (*brutta bestia*) különböző szavakat használ ugyanaz a fordító, Barna Imre. Így a metafora nagyszerűen illeszkedik az eltérő szövegek környezetbe, ám az olasz eredeti szövegek nélkül nem biztos, hogy feltűnne, mennyire markáns a háború megítélése Ecónál. Az, hogy a fordító különbözőképpen fordítja, semmivel sem csökkenti az ő érdemeit, ugyanakkor a gyakorlatban igazolódik Ecónak az a – Pareyson nyomán megfogalmazott – véleménye, miszerint a fordítás sem más, mint interpretáció.

A józan paraszti ész, az alessandriai ember csavaros esze szólal meg akkor is, amikor a háborút ronda féregnek nevező Pozzi úr vagy Gagliaudo arra is felhívja a figyelmet, hogy az embernek önmaga legyen a legfontosabb a nehéz időkben is, és az elkeserítő helyzetben örüljön, ha neki mégsem annyira rossz.

Tovább vizsgálva azokat az írásokat, szövegrészeket, amelyek a háború témájával foglalkoznak, azt látjuk, hogy alapvetően kétféle módon tárgyalja Eco ezt a kérdést – függetlenül a műfajiságtól, hiszen mindkettőre találunk példát a regényekben és a publicisztikában is. Az Eco írásmódjára alapvetően jellemző kettősség mutatkozik meg a háború kérdésének fessegetésében is: narratív és teoretikus formában találkozunk vele, és ha együtt szerepelnek, sohasem kizárják, hanem erősítik egymást. Szívesen mesél történeteket, amelyek vele vagy ismerőseivel estek meg, gyakran beépíti őket a regényeibe, a szereplőkkel idézgetve fel az emlékeket. A *Szent Baudolino csodája* című írásában megemlíti, hogy 1943-ban a családjuk Nizza Monferratóba költözött az Alessandriát egyre gyakrabban sújtó bombázások miatt, és hogy így a bombázások nem fenyegették, ellenben „amikor néhány hónappal később a fasiszták és a partizánok keresztüzébe kerültünk, megtanulhattam, hogyan kell egy-egy géppisztolysozozat elől az árokba ugrani” (Eco 1994, 238). A *Foucault-ingában* Belbónak vidéken, Monferrato környékén, ***-ban van egy háza, amelyet nagybátyjától örökölt, gyermekkorában itt vészelték át a háborút. Belbo történetében is előfordul a fasiszták és a partizánok keresztüze, itt a nagymama rejtőzik a kukoricásban. A háborús történetekből jut a *Baudolinóba* is, noha ezek a középkori jelenetek látszólag kevésbé személyes jellegűek. A háború borzalmi azonban mindig és mindenkor egyformák, és Baudolino sűrűn hangoztatja békeszeretét, és azt, hogy annak ellenére, hogy kénytelen volt sok csatában jelen lenni Frigyes oldalán, a harcokban nem vett részt, ha mégis, nem ölt embert.

Amikor nem történetek elbeszélésével fejezi ki háborúellenességét, akkor szerzőnk azt teszi, amit értelmiségi szerepnek⁷ nevez: elmélkedik, eltöpreng a kérdésen, körbejárja azt, megmutatva több arcát, összehasonlítja a régi korok csatáit a jelenkor megváltozott, új szabályokat követelő hadi állapotaival. Ezt teszi a kisebb terjedelmű gyűfalevelekben is, és a nagyobb lélegzetvételű, az Öböl-háború idején írt esszéiben is. A *Gondolatok a háborúról* című írásában az állásfoglalása félreérthetetlen, örök aktualitása megrázó erejű:

„Írásom a Háborúról szól, így, nagybetűvel, mert »meleg« háborút értek rajta, melyet a nemzetek nyílt egyetértésével viselnek, ahogy mai világunkban az testet ölt. Mivel amikor a cikket eljuttatom a szerkesztőségbe, a szövetséges csapatok már benn vannak Kuvait fővárosában, lehet – hacsak nem történik valami váratlan –, hogy mikorra az utcára kerül, mindenki úgy vélekedik: az Öböl-háború beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Ez esetben merő ellentmondásnak tünne arról beszélni, milyen lehetetlen és fölösleges dolog a háború, hiszen ki is ítélné haszontalannak vagy képtelennek egy olyan vállalkozást, amely meghozta a várt eredményt. Írásom tartalmának viszont érvényesnek *kell* lennie, bárhogy végződjene is a dolgok, sőt még inkább érvényesnek, ha a háború »előnyökkel jár«, hiszen egy ilyen végkifejlet épp arról győzhetne meg bárkit, hogy a háború bizonyos esetekben még mindig járható út. Márpedig ezt váltig tagadom.” (Eco 1997, 9.)

⁷ „funzione intellettuale” Lásd Eco 1997.

A SZÜLŐK

Alessandriának Eco szerint soha nem volt semmije, amit másoknak kellett volna tanítani, így a szülőiteinek nem adott okot arra, hogy büszkék legyenek rá, és ő sem volt soha büszke a fiaira. Ez a természetesség, póztalanság, mesterkéletlen viszonyulás megmutatkozik abban is, ahogy az író a szövegeiben a szülő-gyermek kapcsolatot bemutatja. Nem találunk hosszú oldalakat, de még rövid leíró sorokat sem, amelyek aprólékos képet festenének, ódákat zengenének egy apáról vagy anyáról mint szülő-ről. A jellemzések, ha egyáltalán vannak, a történetekből bomlanak ki, az első regényekben csak a cselekmény kedvéért szerepelnek.

A *rózsa* nevében a főhős segítőjének, a narrátor Adsónak a szüleivel találkozunk. Együtt szerepelnek, és míg az apa külön is meg van említve, addig az anya létéről csak a „szülők” kifejezés használatából értesülünk. Szó szerinti értelemben is csak szerepük, vagyis funkciójuk van, méghozzá abban, hogy az ifjú Adso útítársa, tanítványa, társa lehessen Vilmosnak, akivel a később lejegyzett kalandokat átéli. Az apa a német császár kíséretéhez tartozó báró, aki magával viszi novícius fiát az itáliai utazásra, hogy világot lásson, és jelen legyen, amikor megkoronázzák a császárt. A társadalomban elfoglalt szerepen és a császárhűségeen kívül az egyetlen, amit még megtud e szülőkről az olvasó, hogy felelősséggel alakítják fiuk életét. Közvetlen bemutatásuk mindössze ennyi: jó szüleim. Egyszer találkozunk még velük, a történet végén, amikor jobbnak látják, hogy fiuk visszatérjen Melkbe: meghatározzák a történet végét. Miu-tán kulcsszerepük volt abban, hogy ennek a történetnek feljegyzőjévé válhatott Adso, vagyis elindították, ezúttal lezárják a történetet. Kicsi, de alapvető jelentőségű tisztséget töltenek be a regényben, és jóformán semmit nem tudunk meg róluk: az elbeszélés szempontjából nincs is szükség a tulajdonságaik ismeretére.

A *Foucault-ingán*nak három főszereplője van – ha csak az embereket tekintjük szereplőknek, és itt eltekintünk a talán legfontosabb főszereplőtől, Abulafiától, a számítógéptől. Közülük egyedül Belbo szülei kerülnek az olvasó látószögébe, és úgyszólván ők sem a maguk jogán, hanem amiatt a szerep miatt, amelyet egy-egy adott történetben betöltöttek. Az előző regényhez képest itt mégis szinte szószátyárnak látszik az elbeszélő, Belbo visszaemlékezései ugyanis többnyire gyermekkorába vezetik el az olvasót, aki így a szülőkkel is többet találkozhat. A gyakoribb említés azonban nem bővül jellemzéssé. Amit mégis megtudunk a szülőkről, az egybecseng más szövegek soraival, és bár halvány a kép, erősen emlékeztet az alessandriai emberekről más-hol adott jellemzésre. Nem véletlenül, hisz Belbo piemonti (és büszke is erre). Származását a nevében is hordja. A Belbo nevű patak Piemont délkeleti részén folyik, a Montezemolo hegyből ered, átfolyik több olyan helységen, amelynek nevében szintén szerepel a Belbo név, érinti azt a Nizza Monferrato nevű helységet, ahol az Eco család túlvészelt az alessandriai bombázásokat, és amellyel a tájékozott olvasó hajlamos azonosítani a regénybeli ***-falut, majd éppen Alessandria előtt, Villa del Forónál ömlik a Tanaro folyóba. Ebben a regényben külön az anya is szóba kerül, egy-egy pillanatra felvillan az alakja: vacsorát készít vagy a szomszédokkal vált szót.

A két első regényben a szülőknek nincs nevük, és az anyának a másik két regényben sem lesz. Az író nagyon gazdaságosan bánik a nevekkal, ez is otthonról hozott szokás: „Az ember se a saját nevét ne árulja el senkinek, se mást ne szólítson meg gondolatlanul, ország-világ füle hallatára a nevéen. A név kényes jószág, vigyázni kell a nevekkal.” (Eco 1994, 239.)

Ez az elv látszik érvényesülni, amikor a regényekben a szűkebb család tagjairól esik szó. A harmadik regény Pozzo urát azonban már név szerint ismerjük: a Pozzo di San Patrizio kismemesi család a La Griva-i birtok ura. Valódi mellékszereplővé válik itt az apa, és ennek megfelelően a jellemzése sem marad el. Pozzo urat leginkább a szavai jellemzik, és a cselekedetei is beszédesek. Alakjának megformálásában ezúttal az érzelmei is szerepet kapnak, és ezt a szerző Roberto fiúi szeretetrohamának tulajdonítja. Olyan férfi képe bontakozik ki a sorokból, akire – Alessandria környéki származásának megfelelően – ráillenek Eco szavai, amelyekkel földijeit jellemezte a korábban említett két írásában. A funkciója is meghatározó jelentőségű, konstitutív eleme a történetnek, akárcsak *A rózsza* nevében levő apának. Az ő apai büszkeségének kinyilvánítása („Te vagy az én elsőszülöttem!” – Eco 1998, 26) vezeti ugyanis Robertót arra a feltételezésre, majd hitre, hogy valahol van egy másika, egy hasonmása, az apa szavainak hatására teremti meg képzelete Ferrantét.

Fokozatosan tehát egyre nagyobb jelentőséggel bír az apa alakja Eco regényeiben. Ennek megfelelően a Baudolino apafigurája van a leginkább kidolgozva. Neki is történetformáló rendeltetése van, mint Adso és Roberto apjának: szükséges volt, hogy eladja a fiát Frigyesnek, és ezzel elindítsa Baudolinót ebbe a történetbe. Ő is mellékszereplő, akárcsak Pozzo úr: miután betöltötte funkcióját, még többször találkozunk vele, ő is részese a főhős életének. De ő ennél is több: hőse Baudolino történetének. Pozzo úrhoz hasonlóan az ő nevét is ismerjük, alapos fejmosást is kap Baudolino, amikor először elárulja az apja kilétét: „hat hog jutott escedbe meg mundani nevemet akar ki iwtt mentnek” (Eco 2003, 9–10) dorgálja Gagliaudo a fiát, amikor az a német úrral hazaállít. Abban, hogy az olvasó úgy érzi, jól megismerte Gagliaudót, nincs szerepe leíró jellegű bemutatásnak: a szerző ezúttal is tetteket és a szereplő saját szavait használja az ábrázolásra. Az Alessandria megmentésében kulcsszerepet játszó Gagliaudót ugyan már ez a tette is hőssé avatja, mégis az igazi dicshimnusz akkor olvashatjuk róla, amikor halálos ágyán fekvé, élete utolsó napjaiban látjuk viszont. Tulajdonságai akkor domborodnak ki a legjobban, amikor már-már megszűnnek. A magasztalás hitelességét, őszinteségét megsokszorozza, hogy az elbeszélő közben egyetlen pozitív szóval sem méltatja közvetlenül. Mégis, az alessandriai jellem apológiáját olvashatjuk ezen a pár oldalon. Olyan embernek az életbölcességét ismerjük meg, akit a már említett, korábbi írásaiban Eco céltudatosnak, egyenes szándékúnak, önfejűnek, de békés természetűnek, a túlzásokat kétkedve fogadónak rajzolt meg. A Baudolino szárnyaló képzeletéből elővarázsolta impozáns képekre, történetekre így reagál: „Hiszi a piszi”, „Látod, mekkora tökfey vagy?” (uo. 284). Nagytmondó fiát minduntalan visszarángatja a földre, elveti és megveti a lényegét eltakaró csodás elemeket, folytonosan kijózanít. Ő adja a legnagyobb kincset Baudolinónak, amikor eloszlatja a Grált övező legendát, mondván, hogy Jézusnak, amilyen szegény volt, nem lehetett drágakövekkel kirakott serlege, jó, ha olyan fakupája volt, amilyen őt is kiszolgálta egy életen át. Így tanította a fiát a halálos ágyán is a dolgok felülvizsgálatára, a józan ész érvényesítésére, arra, hogy csak fenntartásokkal fogadja, amiket hall.

Másik alaptulajdonságát a regényben többször előforduló alessandriai mondás fejezi ki, ezt is olvashattuk korábban más Eco-szövegben. Gagliaudo szájából így hangzik: „Tudod jól, Baudolino, milyen nyakas népek vagyunk, ha mi a fejünkbe veszünk valamit, nincs az az isten, hogy más belátásra térjünk” (uo. 282). Baudolino bizony, hogy nagyon jól tudja ezt, őrá is jellemző. Már gyerekként leírta maga is: „mert az Marengo beli kemen feyu mint wkwv ge ezes es mint lu” (uo. 10). Makacs céltudatosságra és a

dolgok mélyére hatoló látásmódra neveli Gagliaudo fiát a halálos ágyán is tanúsított példamutatással. Mindkét tulajdonság rendkívül fontos jegy, sorsformáló erő Baudolino életében: nem abban az értelemben, hogy a nevelés hatására megváltozna, hanem mert azt is beleépíti saját világképebe.

Itt kell szólnunk a regény szerkezetének és a cselekmény bonyolításának egy olyan összefüggéséről, amelynek kulcsfigurája az apa. Számba véve azokat a fejezeteket, amelyekben szerepet kap Gagliaudo, mindenekelőtt arra figyelhetünk fel, hogy körülbelül a könyv első felében találkozunk vele: az első és a harmadik fejezetben a gyermekkorú Baudolino apjaként, a tizenharmadikban és tizennegyedikben Alessandria létrehozásában, felépítésében és megmentésében játszik főszerepet, a tizenkilencedikben megsüvegezi a várost a császárral elismertető fiát, a huszonkettedik fejezetben pedig meghal. Halála több mint a szülőatya elvesztése: szétfoszlik az a kötelék is, amely az álmaiban, saját meséjében élő fiút valamelyest még a valósághoz kötötte. Baudolino most már minden erejével azon lehet, hogy megvalósítsa, amit megálmodott. Ahelyett, hogy tanulna haldokló apjának kétkedő szavaiból, úgy fogadja el Gagliaudo illúzióromboló érvelését Krisztus serlegéről, úgy teszi magáévá ezt az álláspontot, hogy az utópiájában szereplő Grált egyszerűen lecseréli a fakupára. A következő fejezetek világa egyre meseszerűbbé válik, Gagliaudo halála után egyre távolodunk azoktól a dolgoktól, amelyek az általunk ismert realitáshoz kötik Baudolino történetét, és egyre mélyebbre merülünk utópiájában.

De mivel Baudolino számára a János pap országát kereső keleti utazás éppoly valóságos, mi több, valóságosabb, mint addigi, a császári udvarhoz és szülőföldjéhez kötött élete, nevezzük az utóbbit távol-keleti világnak. Gagliaudo halálát mérföldkönek tekinthetjük e két világ határán.

Az anya alakja nem kap ekkora hangsúlyt, habár róla is elmondható, amit az apafiguráról megállapítottunk: hogy tudniillik Eco regényeiben fokozatosan nő a jelentősége, és ezzel együtt az olvasó ismeretei is egyre gazdagabbak. Nemcsak a regényíró Eco nem szentel túlzott figyelmet ennek a szereplőnek, a tárcaíró publicistának sem jelenik meg egyik olyan írásában sem, amelyikben az otthonról hozott tanításokat, útmutatásokat, tulajdonságokat mutatja be. Éppen csak szóba hozza a *Szent Baudolino csodái* című írásban: nem szerepelteti, pusztán az apa szavainak címzettjeként, egyszerű befogadóként, egy kommunikációs aktushoz nélkülözhetetlen tagként említi futólag (lásd Eco 1994, 242).

Baudolino édesanyja két alkalommal részese a történetnek, több alkalommal pedig mások, Baudolino, Gagliaudo hivatkozásaiban szerepel. Az apa mindig szent asszonyként, áldott anyaként emlegeti, és ezt a véleményét nem gyengíti, hogy általában elégedetlenségét fejezi ki vele kapcsolatban valamilyen hétköznapi, apró kellemetlenség miatt. Gagliaudo szeretetét és tiszteletét a felesége iránt mi sem fejezi ki jobban, mint hogy utánahal, és halálának pillanatában őt látja, vele találkozik újra.

Nem ismerjük a nevét. Azt már megtanultuk Ecótól, hogy az alessandriai hagyomány szerint nem szabad megfontolatlanul néven nevezni valakit, de az anya nem egyszerűen valaki. Hogy a regényben nincsen neve, annak okát inkább abban kell látnunk, hogy funkció nélküli volna névvel illetni. Jelentőségét és a történet szempontjából lényeges tulajdonságait egyaránt a legteljesebb mértékben fejezi ki anyja mivolta. Az a két jelenet, amelyben szerepel, szintén az anya-fogalom jelentését érzékelteti, vagyis úgy részese az eseményeknek, mint az a nő, akinek gyermeke van. Először a gyermek Baudolino kéziratában jelenik meg: sír, amikor Gagliaudo eladja a fiukat a német

úrnak; később pedig újra sírni látjuk, amikor hazatér a fia. Ekkor szólal meg a regényben először és utoljára. Amint már korábban kitértünk erre, az ő megnyilatkozása is vérbeli alessandriai szellemiséget tükröz: könnyek közt, meghatódva éli át a viszontlátás mennyei örömét, és az érzelmeket félretéve, nyersen dorgálja a fiát, és tér vissza a nagyon is evilági pillanatba. Harmadszorra nem találkozunk az áldott anyával: mire betegségének hírére Baudolino hazatér, őt már eltemették. Valójában ez az egyetlen alkalom, amikor befolyással van a fia sorsára és a történet folyására: a halála, vagy kifejezőbb fogalmazva, az elmúlása révén, azáltal, hogy nincs többé.

A NYELV

A hazai nyelvjárás tisztelete éppúgy hozzátartozik Eco szülőföld-szeretetéhez, mint a szintén otthonról hozott őszinteség, kételkedés, igazmondás nagybecsülése. A *Szent Baudolino csodája* című írását azzal indítja, hogy beszámol arról, ahogy Dante megvetően, és sebtében kizárja ezt a dialektust az olasz nyelvjárások közül. Nem kesereg emiatt, inkább felvállalja egész népe nevében a barbárságot. A *Baudolinó*ban még keményebben fogalmaz, amikor főhőse két alkalommal is megemlíti Dante csaknem két évszázaddal későbbi véleményét, amely a *De vulgari*ban még így szerepel:

„Trento és Torino, nemkülönben Alessandria városai Itália határaihoz oly közel vannak, hogy tiszta szólásuk nem is lehet. Úgyannyira, ha igen rút népnyelvük helyett a legszebb volna is az övék, még akkor is tagadnánk, hogy az a másokkal való elvegyülésük miatt az igazán olasz volna. Így, ha méltó olasz beszéd után kutatunk, benne nem lelhetjük meg.” (DANTE 1962, 369.)

Baudolino is ismeri tehát ezt a nézetet és számon is tartja: „*mendenki zerent nem kewrewzteneknek valo nielvet bezelunk mink ott az frasketaban [...]*” (Eco 2003, 5–6). A császárt kísérgetve állandó országjárásán arra is lehetősége van, hogy más dialektusokkal, nyelvekkel összehasonlítsa, és így már saját tapasztalata is alátámasztja ezt a vélekedést: „Frigyes kíséretében Itáliát járva igen bájos nyelvekkel is megismerkedtem én, a miénk hozzájuk képest nem is nyelv, hanem kutyaugatás” (uo 32–33). Lehet azonban ez a nyelv olyan amilyen, nem emberi, kutyaugatás-szerű, a majdani Dante szemében satnya, Eco Baudolinójának életében annyira elemi fontosságú, hogy saját érdemének tekinti előbb a fraschetai írott, majd az egész alessandriai beszélt változat kifejlődését:

„[...] ezt a pergament telefirkálva talán elsőként próbáltam meg úgy írni, ahogyan beszélünk.” (Uo. 33.)

„Ezért írtam hát fraschetai nyelven azt, amit írtam. Hogy persze csakugyan fraschetai nyelven-e? Volt abban jócskán más is, amit másoktól, astibeliektől, paviaiaktól, milánóiaktól, genovaiaktól, olyan környékbeliektől hallottam, akik egymás beszédét néha nem is értették. Építettünk mi arrafelé később egy várost, mindenféle innen-onnan, toronyépíteni egybeszaladt népekkel, ők beszéltek pontosan ugyanígy. Vagyis ahogy én kitaláltam, azt hiszem.” (Uo. 42.)

Baudolino nagyotmondása, ahogy saját szerepét előszeretettel felnagyítja, önmagát gyakran mindenhatónak tekinti, meghatározó motívuma a regénynek. A szerző lokálpatrióta szelleme e könyvének hősen és annak nyelvén keresztül meggyőzően érvényesül.

Nem újdonság, hogy Eco a szülőföldről kapott útravalóból, gyermek- és ifjúkori emlékeiből sző bele valamit a regényeibe, a *Baudolinó*ban azonban olyan kitüntetett és pozitív szerep jut szűkebb hazájának és földijeinek, hogy bátran nevezhetjük ezt a könyvét a nagyrabecsülés és a tisztelet kifejezésének. A szeretetteljes megbecsülésnek e kinyilvánítása akkor vált teljessé, amikor a szerző a regény első könyvbemutatóját szülővárosában – 2000 novemberében – megtartotta.

Azt is mondhatnánk, hogy a Baudolino visszatérés a gyökerekhez, hiszen ezt maga a szerző is elismeri a könyv megjelenését megelőzően készült egyik interjúban: „– Ön Alessandriában született: ezzel a könyvvel a gyökerekhez tér vissza? / – Természetesen. A városomról beszélek, megpróbálom utánozni a nyelvjárását, a beszédmódját” (LILLI 2000). Valójában Eco sohasem szakadt el ezektől a gyökerektől. Ahogy az egyetemistaként alaposan tanulmányozott középkortól sem szakadt el soha. Ugyanakkor érthető az író faggató újságíró szóhasználata is: „a Baudolinóval Ön visszatér imádott középkorához”⁸, hiszen ebben a regényben sikerül Ecónak olyan képet rajzolnia az elbeszélte történet koráról, amely közvetlenségével az olvasót is magával ragadja. A parasztfiú nyers és szókimondó beszéde, a felvonultatott történelmi szereplők hétköznapi arcának megrajzolása, Ecónál eddig nem tapasztalt közelséget fest a középkorról, az olvasó számára kézzelfogható közelségbe hozza a XII. század Baudolino képzetén átszűrte, azon keresztül bemutatott világát.

⁸Lásd Roberto Barbolino interjúját: *Panorama* 2000.

IRODALOM

- CORTI, MARIA 2000. Dietro Eco, c'è Baudolino viaggiatore del tempo (rec. a Umberto Eco, Baudolino, Milano, Bompiani, 2000). „*la Repubblica*” 11, 18.
- DANTE, Alighieri 1962. A nép nyelvén való ékesszólásról. Ford.: Mezey László. In *Dante összes művei*. Budapest: Helikon.
- ECO, Umberto 1967. Pochi clamori tra la Bormida e il Tanaro. *L'Espresso*, 02. 19.
- ECO, Umberto 1994. Szent Baudolino csodája. In *Bábeli beszélgetés. Minimálnapló*. Ford.: Barna Imre. Budapest: Európa. Eredeti kiadás: 1992. Il miracolo di san Baudolino. In *Il secondo diario minimo*. Milano: Bompiani.
- ECO, Umberto 1997. Pensare la guerra. In *Cinque scritti morali*. Milano: Bompiani. (Magyarul: 1998. Gondolatok a háborúról. In *Öt írás az erkölcsről*. Ford.: Dorogi Katalin. Budapest: Európa.)
- ECO, Umberto 1998. *A tegnap szigete*. Ford.: Barna Imre. Budapest: Európa.
- ECO, Umberto 2000. *La Bustina di Minerva*. Milano: Bompiani.
- ECO, Umberto 2001. *Gyufalevelek*. Ford.: Barna Imre. Budapest: Európa.
- ECO, Umberto 2003. *Baudolino*. Ford.: Barna Imre. Budapest: Európa. (Eredeti megjelenés 2000. Milano: Bompiani.)
- LILLI, Laura 2000. Con „Baudolino” Eco torna al romanzo. *La Repubblica*, 09. 11.
- POZZATO, Maria Pia (a cura di) 1989. *L'Idea deforme. Interpretazioni esoteriche di Dante*. Milano: Bompiani.

Nyári Irén: Mulatság a jégen